

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 378:811

DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-3/01>**Арделян О. В.**

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

Ситник О. Ю.

Центральноукраїнський державний педагогічний університет

ФРАЗЕОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті обґрунтовано необхідність набуття фразеологічної компетенції як складової частини іншомовної комунікативної компетенції в умовах імплементації компетентнісного підходу в систему вітчизняної освіти. Підкреслено пріоритетність компетентнісного підходу в організації навчально-виховного процесу на противагу традиційного «знаннєвого» та інноваційного підходів. Наведено різницю в трактуваннях понять «компетенція» і «компетентність» як базису компетентнісного підходу. Запропоновано визначення іншомовної комунікативної компетенції та досліджено її складники. Розглянуто роль фразеологічної компетенції як складової частини іншомовної комунікативної компетентності. Підкреслено значення формування саме фразеологічної компетенції як необхідного складника якісної крос-культурної взаємодії через властивість фразеологізмів мати риси національно-культурної специфіки. Надано визначення та окреслено складники фразеологічної компетенції, виокремлено поняття «фразеологічна одиниця». Авторами запропоновано модель формування фразеологічної компетенції як складової частини комунікативної компетенції, яка виходить зі змісту поняття фразеологічної компетенції, а також ураховує педагогічні умови, необхідні для її якісного функціонування, і, як наслідок, спрямована на досягнення головного результату навчання – успішного формування фразеологічної компетенції особи, яка навчається іноземній мові. Наголошено на наявності прямого зв'язку між кількістю фразеологізмів іноземної мови, які вивчає учень чи студент, та рівнем формування іншомовної комунікативної компетенції. Запропоновано певну послідовність етапів та критерії і складники виміру результатів засвоєння фразеологічних одиниць. Таким чином, у статті розглядається необхідність формування фразеологічної компетенції як складової частини іншомовної комунікативної компетенції в сучасних умовах компетентнісного підходу.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетентність, комунікаційна компетентність, крос-культурна комунікація, фразеологізм, фразеологічна одиниця, фразеологічна компетентність.

Постановка проблеми. У сучасному постіндустріальному глобалізованому суспільстві, яке розвивається в умовах функціонування економіки знань, незаперечною є зростаюча потреба у встановленні ефективних комунікацій та співпраці між різними країнами світу, які вимагають крос-культурної взаємодії, яка передбачає не тільки опанування іноземних мов, але й знання суспільних звичаїв та культурних аспектів носіїв цих мов. Отже, головна мета навчання іноземним мовам передбачає формування в учнів та студентів іншомовної комунікативної компетенції. Актуаль-

ність формування й розвитку умінь іншомовного спілкування підкреслено і переліком ключових компетентностей (необхідних усім людям для підвищення особистого потенціалу й розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства), визначених Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу, чільне місце серед яких посідають мовна компетенція та компетенція культурної обізнаності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття комунікативної компетенції детально

розглянуто в роботах Д. Хаймза, С. Омельчука. На противагу їхнім роботам явище мовної та інших видів компетенцій у лінгвістичному аспекті розглядають у своїх дослідженнях Ю. Апресян, О. Кубрякова, Н. Хомський. Питанням визначення сутності мовної і мовленнєвої компетенцій присвячено праці М. Вятютнева, І. Горелова, Дж. Грін, Є. Пасова, Д. Слобіна та інших. Водночас попри значну увагу дослідників до окреслених вище питань більш детального студіювання потребує проблема формування фразеологічної компетенції як складової частини іншомовної комунікативної компетенції.

Постановка завдання. У сучасних умовах функціонування глобалізованого, ринкового, мультикультурного, постіндустріального суспільства іншомовна комунікативна компетенція є серед основних, які визначають успішність особи у втіленні своїх бажань й досягненні як особистісних, так і суспільних цілей. Опанування комунікативної компетенції передбачає розуміння культури і суспільних звичаїв інших народів, що актуалізує необхідність вивчення фразеологічної компетенції як складової частини іншомовної комунікативної компетентності. Метою статті є обґрунтування необхідності формування фразеологічної компетенції як складової частини іншомовної комунікативної компетенції в сучасних умовах компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу. Процеси інтернаціоналізації і глобалізації, які відбуваються у світі, продукують цілий ряд викликів особистісного і професійного характеру. Обов'язковою умовою для отримання можливості скористатися цими викликами є набуття іншомовної комунікативної компетенції. Тобто знання іноземних мов кардинально підвищує потенціал окремої людини, надаючи можливості для якісного навчання, кращого працевлаштування та в цілому підвищення рівня життя.

Доцільність дослідження особливостей формування іншомовної комунікативної компетенції також зумовлена імплементацією компетентнісного підходу в систему вітчизняної освіти, що пов'язано із загальноєвропейськими процесами реформування та розвитку освіти і концепцією «lifelong learning». Це актуалізує необхідність не тільки переорієнтування національної системи освіти на кінцевий результат, який відображає концепція компетентнісного підходу, але й зумовлює формування національної системи кваліфікацій, до складу якої має входити Національна рамка кваліфікацій, розроблена відповідно до Європейської

рамки кваліфікації, що має забезпечувати поступове зростання обсягів підготовки та підвищення її якісного рівня. Таким чином, використання компетентнісного підходу дозволяє не тільки підвищити якість освіти на всіх рівнях, але й узгоджує попит і пропозицію на ринку праці, призводячи до підвищення рівня конкурентоспроможності найманих працівників і продукції та послуг у цілому. Адже Україна наразі здійснює модернізацію своїх освітніх і професійних стандартів, формує відповідну законодавчо-нормативну базу, створює умови для залучення до процесів розбудови нової інноваційної Національної системи кваліфікацій (НСК) за сприяння Європейського фонду освіти (ЄФО) та зацікавлених сторін [6].

Наразі пріоритетність компетентнісного підходу в організації навчально-виховного процесу визначена в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., яка визначає кардинальні зміни, спрямовані на підвищення якості та конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України в міжнародний освітній простір [7]. Компетентнісний підхід, на відміну від традиційного «знаннєвого» та інноваційного підходів, має такі риси: орієнтацію на практичний складник змісту навчання (замість простого обміну знаннями), який би забезпечував успішну життєдіяльність; продуктивний характер освітнього підходу; практику і самостійну роботу як домінуючі компоненти процесу навчання; комплексний контроль навчальних досягнень тощо [3]. Зазначимо, що сьогодні однією із ключових компетенцій під час навчання студентів і учнів є оволодіння саме іншомовною комунікативною компетенцією.

Слід додати, що трактування понять «компетенція» і «компетентність», як базису компетентнісного підходу, досі є предметом полеміки серед науковців. При цьому аналіз визначень поняття «компетентність» свідчить, що воно включає в себе: сукупність знань, умінь, навичок у певній сфері діяльності, вимоги та норми до результатів навчання; результат навчання, який досягається після опанування відповідної освітньої програми; сукупність компетенцій, які набула особа [2; 3; 11].

Згідно із Законом України «Про освіту» компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [8].

У свою чергу «компетенція» (від. лат. *competencia* – коло питань, з якими особа добре обізнана, володіє знаннями і досвідом) – це інтегрований результат опанування змісту певної предметної сфери, який виражається в готовності особи, яка навчається, використовувати засвоєні знання, уміння, навички, а також способи діяльності в конкретних життєвих ситуаціях для розв'язання практичних і теоретичних завдань.

Зауважимо, що іншомовна комунікативна компетентність – це комплекс знань, умінь, навичок, які дозволяють результативно використовувати іноземну мову як в особистому житті, так і в професійній діяльності. Варто підкреслити, що формування іншомовної комунікативної мовної (рис. 1) та мовленнєвої компетенції взаємопов'язано з процесом набуття соціокультурної компетенції – сукупності знань про країну досліджуваної мови, національно-культурні особливості соціальної та мовної поведінки носіїв мови і здатність користуватися такими знаннями в процесі спілкування, дотримуючись звичаїв, норм етикету, соціальних умов, стереотипів поведінки носіїв мови [1].

Слід зазначити, що національна логіка мислення – як колективна, так й індивідуальна – може бути досягнута за допомогою мовних одиниць, які мають лінгвокультурологічну значимість. До такого роду одиниць насамперед відносяться фразеологізми – мовні одиниці, які володіють національно-культурною специфікою. В. Телія зазначає, що фразеологічний склад мови – це «дзеркало, в якому суспільство ідентифікує свою національну самосвідомість» [9]. Фразеологізми виявляють подвійну співвіднесеність із культурою: «сама їхня зовнішня форма – це вже мова культури, оскільки «буквальне» її прочитання співвідносить образ зі стереотипним, еталонним або символічно значущим для даної лінгвокультурної спільності світобаченням, в якому відобразилася якась властивість, випадок, явище або ситуація – з одного боку, а з іншого – цей образ усвідомлюється та інтерпретується носіями цієї мови відповідно до їхньої компетенції в галузі культури» [там само].

Отже, набуття комунікативної компетенції повною мірою є неможливим без опанування фразеологічної компетенції, бо здатність тих, хто навчається висловлювати свої думки й комунікативні наміри на іноземній мові коректно, виразно, образно, включаючи все багатство мовних засобів, у тому числі й фразеологічних одиниць,

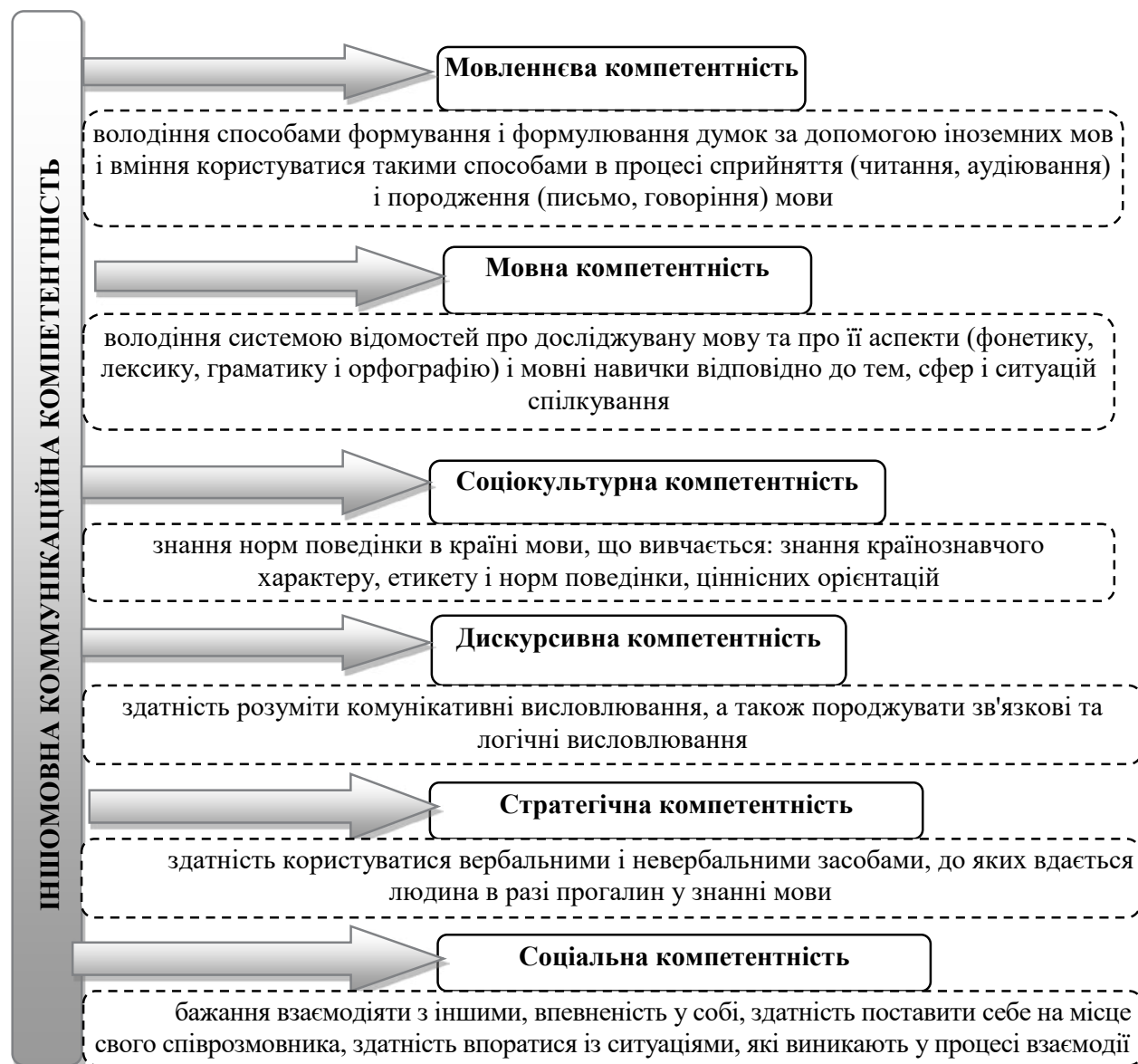
є однією з найважливіших характеристик іншомовної комунікативної компетенції.

Н. Баграмова визначає фразеологічну компетенцію як компонент комунікативної компетентності під час вивчення іноземної мови, зазначаючи, що це здатність реалізувати мовну, мовленнєву та соціокультурну компетенції в різних ситуаціях мовного спілкування, що має на увазі адекватне ситуаційне сприйняття й використання в мові фразеологічних одиниць іноземної мови вкупі зі здатністю користуватися знаннями в галузі лінгвістики, країнознавства, соціолінгвістики та культурології [2]. Т. Чепкова підкреслює, що фразеологічна компетенція – це знання фразеологічного складу мови та вміння ними користуватися в процесі спілкування [10].

Варто зазначити, що фразеологічна компетенція має зворотній зв'язок з такими складниками комунікативної компетенції, як мовний, мовленнєвий та соціокультурний, тобто вона одночасно є похідною від них та впливає на їх формування, які є її компонентами, оскільки фразеологія не тільки співвідноситься з лексичним складом мови, а і є важливим зосередженням багатомовних соціолінгвістичних знань народу у встановленій образній формі [11].

Таким чином, без знання фразеологічних одиниць будь-яка особа не стане повноцінним і рівноправним учасником крос-культурної комунікації, оскільки не зможе вільно оперувати цими знаннями в різних комунікативних ситуаціях. Знання фразеологізмів є важливим мірилом іншомовної компетенції, що виступає «якісним показником оволодіння мовою» [13, с. 99]. Цим і зумовлена потреба формування фразеологічної компетенції учнів, що включає знання: фразеологічного словника та здатність розуміти значне число фразеологічних одиниць; системи граматичних правил вживання фразеологічних одиниць у мові; функціональних обмежень вживання фразеологізмів у різних сферах діяльності; основних способів включення фразеологічних одиниць у контекст з метою досягнення адекватного сприйняття інформації.

Крім того, формування фразеологічної компетенції формує вміння: адекватно реагувати на повідомлення, утримуючий фразеологізм; орієнтуватися в ситуації спілкування, враховувати рівень загальних і лінгвістичних знань співрозмовника, його фразеологічну компетенцію, уникати комунікативних невдач; вести спілкування на рівні здогадки; використовувати фразеологічні одиниці в різних мовних жанрах [10]. Відзначимо,

Рис. 1. Компоненти іншомовної комунікативної компетентності

Побудовано авторами з використанням джерел [2;5]

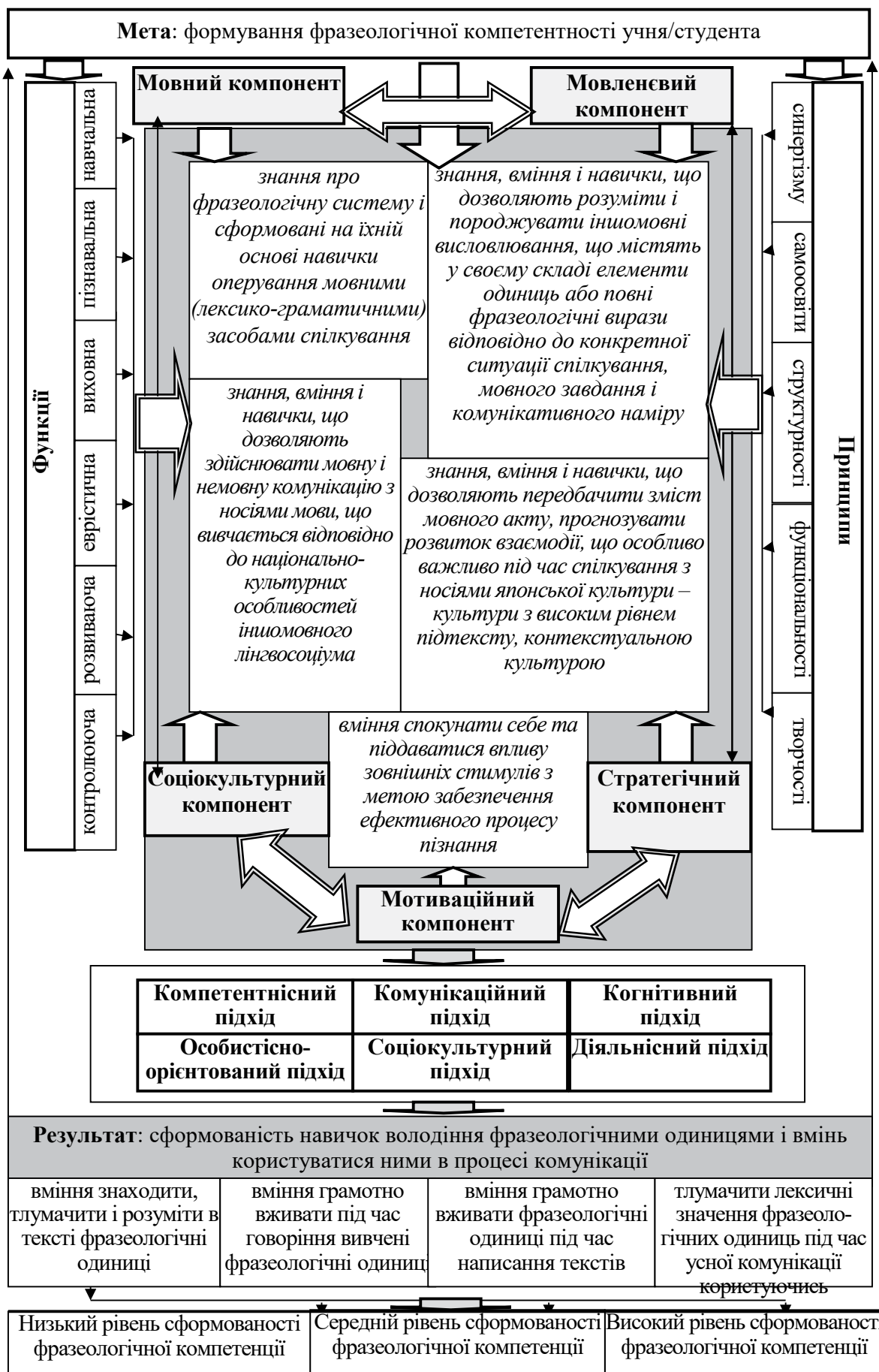
що ці знання і вміння, складаючи зміст фразеологічної компетенції, можуть виступати як об'єкти контролю у вимірюванні рівня сформованості даної компетенції.

Для глибшого розуміння фразеологічної компетенції необхідно з'ясувати поняття «фразеологічна одиниця». Натепер у лінгвістиці найбільш широке визнання одержало визначення фразеологічної одиниці О. Куніна, а саме: «фразеологічна одиниця – це окремо оформлена одиниця мови з повністю або частково переосмисленим значенням» [4].

Зазначимо, що фразеологічна одиниця суттєво відрізняється від слова. Тому О. Кунін пропонує замінити теорію еквівалентності «фразеологічна

одиниця – слово» теорією співвідношення «фразеологічна одиниця – словосполучення зі словом». В основу своєї теорії він поклав такі принципи: фразеологічна одиниця і слово є якісно різними утвореннями як у структурному, так і в семантичному відношенні; фразеологічна одиниця є сполученням слів, тобто окремо оформленими утвореннями з повністю або частково переосмисленими значеннями [4].

Зауважимо, що чим більше фразеологізмів знає особа, яка вивчає іноземну мову, тим вище її іншомовна комунікативна компетенція. Це здійснюється в межах вивчення адаптованої або оригінальної художньої літератури, досвідчені викладачі намагаються вводити фразеологічні вирази

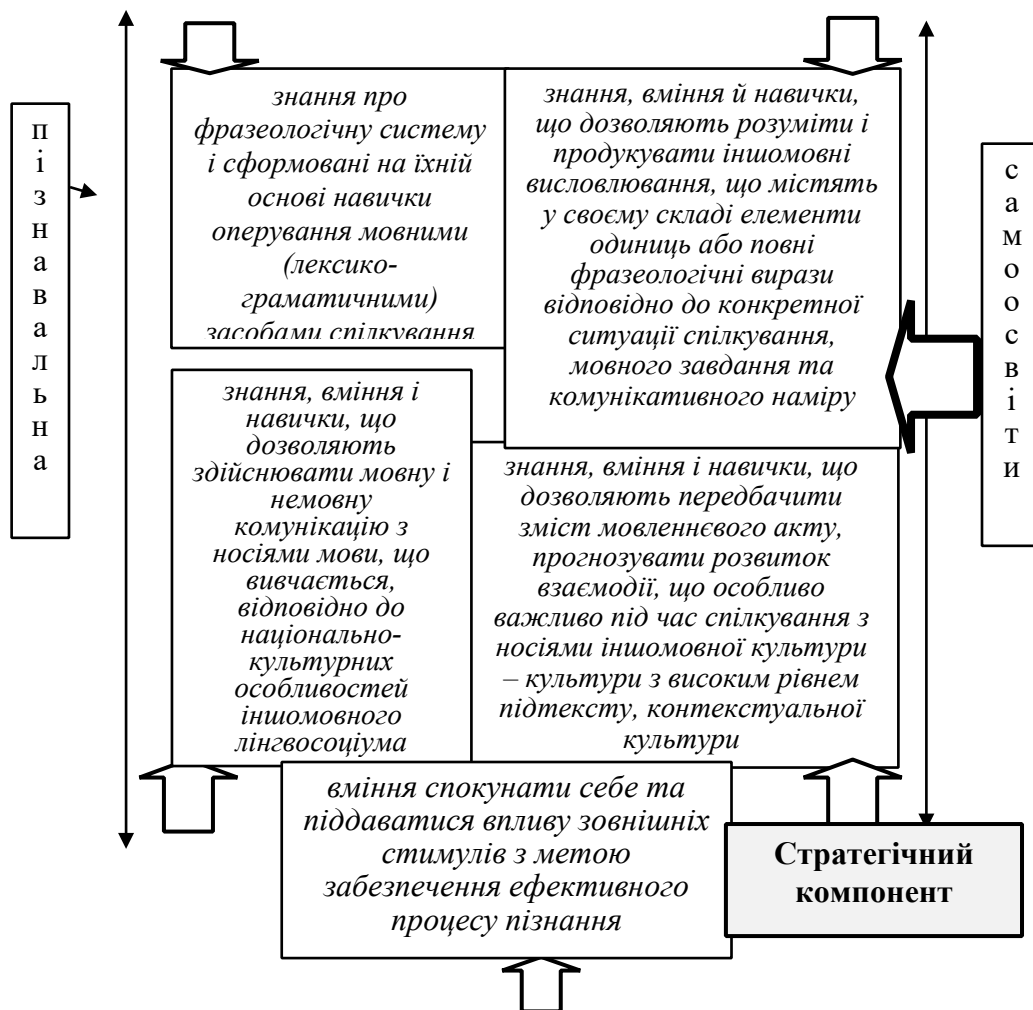

Рис. 2. Модель формування фразеологічної компетенції в учня/студента

Побудовано авторами з використанням джерел [2; 3; 11]

для вивчення і під час виконання граматичних, і умовно мовленнєвих вправ.

Моделювання процесу формування фразеологічної компетенції учня/студента викликано необхідністю подолання низки перешкод, з якими стикаються педагоги під час запровадження традиційного «знаннєвого» підходу до навчання. Запропонована шестикомпонентна модель формування фразеологічної компетенції виходить зі змісту поняття фразеологічної компетенції, а також урахує педагогічні умови, необхідні для її якісного функціонування, і, як наслідок, спрямована на досягнення головного результату навчання – успішного формування фразеологічної компетенції особи, яка навчається іноземної мови. Дана модель (рис. 2) є комплексом взаємопов'язаних блоків і містить у собі цілеорієнтований, структурно-змістовний, методологічний, оцінно-критеріальний, організаційно-практичний та результативний блоки.

Доцільно звернути увагу на триступеневий алгоритм для вивчення фразеологізмів, що запропонував П. Кюнн, який включає такі етапи: розпізнавання; виявлення значення за допомогою картинки, способу, через контекст або звернення до довідкового видання; оволодіння фразеологізмом з урахуванням ситуацій вживання [14].

Отже, в результаті застосування запропонованої моделі формування фразеологічної компетенції у студента/учня формуються такі вміння: знаходити й тлумачити в тексті фразеологічні одиниці та дізнаватися їхнє фразеологічне значення; розуміти фразеологічні одиниці й паремії, які вжиті в контексті; грамотно вживати під час говоріння вивчені фразеологічні одиниці, користуючись їхнім соціокультурним наповненням; грамотно вживати фразеологічні одиниці під час написання текстів; тлумачити фразеологічне значення мовних одиниць під час усної комунікації.

Висновки і пропозиції. У дослідженні розглянуто місце, роль і значення фразеологічної компетенції у складі іншомовної комунікативної компетентності, розглянуто визначення та структуру фразеологічної компетенції та її зв'язок з іншомовною комунікативною компетенцією, на основі чого запропоновано

модель формування фразеологічної компетенції учня/студента. Проведене дослідження дозволило дійти висновку, що формування фразеологічної компетенції, безумовно, повинно входити в число завдань комунікативного підходу в навчанні іноземної мови як у школі, так і у вищому навчальному закладі.

Список літератури:

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). Москва : ИКАР, 2010. 448 с.
2. Баграмова Н. В., Джура Н. В. Структура и место фразеологической компетенции в составе коммуникативной компетентности. URL: <http://www.emissia.org/offline/2015/2430.htm> (дата обращения: 10.04.2020).
3. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2009. № 2. С. 41–51.
4. Кунин А. В. Фразеология современного английского языка. Москва : Международные отношения, 1996. 183с.
5. Лобачук І. М. Розвиток іншомовної комунікативної компетенції в процесі навчання студентів нелінгвістичних вузів іноземної мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. 2014. № 41. С. 199–202.
6. Національна рамка кваліфікацій. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy> (дата звернення: 10.04.2020).
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/11/nsro_1221.pdf (дата звернення: 10.04.2020)
8. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 11.04.2020).
9. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический, лингвокультурологический аспекты. Москва : Языки русской культуры. 1996. 288с.
10. Чепкова Т. Формирование фразеологической компетенции иностранных студентов при обучении русскому языку. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-frazeologicheskoy-kompetentsii-inostrannyh-studentov-pri-obuchenii-russkomu-yazyku> (дата обращения: 28.04.2020).
11. Шейлз Дж. Коммуникативность в обучении современным языкам. Страсбург : Совет Европы Пресс, 1995.
12. Annex to the proposal for a council recommendation on key competences for lifelong learning URL: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 14.02.2020)
13. Ulbricht A. Idiomatiche Wendungen im Fremdsprachenunterricht Deutsch. *Deutsch als Fremdsprache*. 1989. № 26. S. 98–103.
14. Kuhn P. Pragmatische Phraseologie: Konsequenzen für die Phraseographie und Phraseodidaktik. Sandig : Europaphras, 1994.

Ardelian O. V., Sytnyk O. Yu. PHRASEOLOGICAL COMPETENCE AS A COMPONENT OF FOREIGN COMMUNICATIVE COMPETENCE

The article substantiates the need to acquire phraseological competence as a component of foreign language communicative competence in the context of the implementation of the competency-based approach in the system of the Ukrainian education. The priority of the competency-based approach in organizing the educational process, as opposed to the traditional “knowledge” and innovative approaches, was emphasized. The difference in the interpretations of the concepts of “competence” and “competency” as the basis of the competency-based approach is given. The definition of foreign language communicative competence is proposed and its components are investigated. The role of phraseological competence as part of a foreign language communicative competence is considered. The importance of the formation of phraseological competence as a necessary component of a qualitative cross-cultural interaction, through the property of phraseological units to have features of national-cultural specifics, is emphasized. The definition of “phraseological competences” is given and the components of it is designated, the concepts of “phraseological unit” are highlighted. The authors proposed a model for the formation of phraseological competence as a component of communicative competence, which is based on the components of the phraseological competence, as well as the pedagogical conditions necessary for its high-quality functioning, and, as a result, it is aimed at achieving the main learning outcome –

the successful formation of the phraseological competence of a person studying foreign language. It is noted that there is a direct connection between the number of phraseological units of a foreign language that the student is studying and the level of formation of a foreign language communicative competence. A certain sequence of stages and criteria and components for measuring the results of assimilation of phraseological units are proposed. Thus, the article discusses the need for the formation of phraseological competence as a component of foreign language communicative competence in modern conditions of the competency-based approach.

Key words: *foreign language communicative competence, communication competence, cross-cultural communication, phraseology, phraseological unit, phraseological competence.*